Contributed by Catherine Samary
donderdag, 20 december 2012 - Last Updated vrijdag, 21 december 2012

De Europese Unie wordt in het dagelijks taalgebruik, ook dat van linkse mensen, helaas vaak gelijkgesteld aan ‘Europa’. Dat tien landen uit Midden- en Oost-Europa zijn toegetreden en de westelijke Balkanlanden kandidaat-laidstaten zijn verandert daar weinig aan; je hoort maar al te vaak dat deze landen op het punt staan ‘toe te treden tot Europa’. Maar dit miskent de EU, dit verbond is een ‘Europese constructie’, historisch, institutioneel en sociaaleconomisch.

Kritiek op deze constructie wordt vaak afgewezen als ‘anti-Europees’. Dat werd gezegd over Syriza tijdens de laatste Griekse verkiezingen, hetzelfde gebeurde met het Franse ‘nee’ tegen de Europese grondwet van 2005. Dit ‘ideologische Europa’ is, in de woorden Eric Hobsbawm, een ‘metafoor van uitsluiting’ die op verschillende manieren Europa neerzet als een bastion van beschaving tegen het als barbaars veronderstelde niet-Europa. Aan de gebruikelijke barbaren en de ‘vreemdelingen’ die doelwit zijn van allerlei vormen van xenofobie voegt deze uitsluiting een politieke uitsluiting toe. Als oostelijke landen toetreden tot de EU, betekent dit dan dat zij eerder niet behoorden tot de ‘Europese beschaving’?

Sinds het uiteenvallen van de Sovjet-Unie heeft de islam het communisme vervangen als de grote vijand van Europa. Tegelijkertijd werd het in twijfel trekken van kapitalisme taboe, verzet ertegen zwart gemaakt en de geschiedenis van de communistische beweging vereenzelvigd met de Goelag. Dit nieuwe revisionisme is wijd verspreid, het totalitaire nazisme wordt gelijkgesteld aan de revoluties van de twintigste eeuw en aan antifascistisch verzet als dat van de Joegoslavische partizanen. Zelfs fascistische ‘patriotten’ krijgen eerherstel. A fortiori worden herinneringen aan pogingen om een socialisme van arbeiderszelfbestuur op te bouwen en aan arbeidersraden in de pre-stalinistische Sovjet-Unie uitgebannen.

In de Balkan spelen al deze kwesties. Komen volkeren die deel uitmaakten van het Ottomaanse rijk en Turkije in aanmerking voor het stempel ‘Europees’? In Kosovo claimen sommige Albanese stromingen in ieder geval van wel, zij vieren hun katholicisme terwijl ze neerkijken op moslims. Toen de leiders van de voormalige Joegoslavische eenpartijstaat zich afkeerden van het communisme omhelsden ze ‘Europa’. Verschillende Kroatische en Sloveense politieke stromingen prijzen het verleden van het Oostenrijks-Hongaarse rijk en zoeken de steun van het Vaticaan tegen ‘achtergebleven Balkan-volken’. Kroatisch nationalisme kan anti-servisch, anti-Joods en anti-Europees zijn, maar het kan ook ‘anti-Balkan’ vormen aannemen die zowel de Balkan als de rijke socialistische traditie te verwerpen. Maar er zijn ook varianten die zich beroepen op Europa tegen al het andere. Franco Tudjman, voormalig communistisch functionaris en leider van de Kroatische onafhankelijkheidsstrijd in de jaren negentig, verheugde zich erover dat zijn echtgenote noch Serviër, noch Joods was en assimileerde de Bosnische moslims. In het westen gold hij als een democraat, een verdediger van Europa tegen Servisch communisme en islamitisch fundamentalisme.

In het debat in de aanloop naar het referendum over de toetreding van Kroatië tot de EU in januari maakte dit politieke klimaat een links ‘nee’ zeer moeilijk. Deel uitmaken van de Balkan moest worden onderscheiden van alle vormen van reactionair nationalisme en socialisme van Slobodan Milosevic, de eenpartijstaat en etnische verdeeldheid. Tegelijkertijd moest men zich verzetten tegen de herschrijving van de geschiedenis van de Joegoslavische revolutie en experimenten met arbeiderszelfbestuur en een balans opmaken van de desastreuze gevolgen van 20 jaar herstel van het kapitalisme.

Een ander links is mogelijk

Het is een periode van groeiende onrust in de Balkan. Het Roemeense equivalent van de Indignado's verzet zich met demonstraties en stakingen tegen de privatisering van de gezondheidszorg en tegen maffiose fraude met voormalig staatsbezit. Vooral Kroatië zag in 2010-2011 een sterke studentenbeweging tegen commercialisering van het onderwijs en cultuur en het failliet van de bestaande partijen. In Zagreb wordt al vijf jaar op rij het 'Subversief festival' georganiseerd, een festival voor radicaal linkse cultuur en politiek. In 2012 was het thema 'het einde van Europa zoals wij het kennen'.

Deze editie markeerde een keerpunt met het organiseren van het eerste Sociaal Forum voor de Balkan op 17 en 18 mei. Een vijftigtal vakbonden, studentenorganisaties en actiegroepen namen deel. Deelnemers kwamen uit EU-lidstaten (Roemenië, Bulgarije), Euro-zone landen (Slovenië), landen die op weg zijn lid te worden (Kroatië treedt toe op 1 juli 2013) en kandidaat-lidstaten als Albanië, maar ook uit Bosnië-Herzegovina en Kosovo, meer protectoraten dan volwaardige staten. In de woorden van een Roemeense deelnemer, gaat het erom 'Europa te bekijken vanuit de periferie'. Hij voegde eraan toe dat Roemenië al kennis gemaakt heeft met de programma's die nu door de trojka aan Griekenland worden opgelegd.

'Wij hebben twee doelen: de Balkan beter maken en westers links minder provinciaals', stelt Igor Stinks, een van de jonge organisatoren van het forum. 'In werkelijkheid zijn de sociale en politieke kwesties in de Balkan grotendeels hetzelfde als die in de rest van Europa'. Wat betreft westers links 'wordt het tijd dat ze beseffen niet altijd het centrum van de wereld en het debat te zijn' stelt de socioloog die zichzelf ziet als deel van een 'geglobaliseerd intellectueel proletariaat'.

De hoofdthema's op het forum zijn een indicatie van een dergelijke globalisering; sociale rechtvaardigheid, verzet tegen de neoliberale agenda, de strijd voor openbare voorzieningen, economische betrekkingen, deïndustrialisering en arbeidersstrijd en de noodzaak van een grondige democratisering van de Balkan. De verklaring 'Een andere Balkan is mogelijk' stelt: 'de strijd moet de kunstmatige grenzen die de Balkan verdelen in oost of west, of tussen EU-lidstaten en niet-lidstaten en internationale protectoraten verwerpen. Gedeelde problemen vragen om grensoverschrijdende acties, gebaseerd op gedeelde waarden van sociale rechtvaardigheid en werkelijke democratisering'.

Gezamenlijke organisatie en acties in de Balkan of Zuid-Europa kunnen weerklank vinden in de hele EU. Het volgende Forum in mei 2013 zal aansluiten op de voorbereiding van een 'Europese top over de Alternatieven'. Deze top pleit voor massale burgerlijke ongehoorzaamheid tegen onrechtvaardige, inefficiënte en ondemocratische projecten en voor projecten die de sociale rechten en de gemeenschappelijke goederen verdedigen. Deze rechten en goederen moeten buiten de marktwerking blijven – het gaat om de natuur, de mens, publieke diensten…

Recent zag de regio van Roemenië en Kroatië tot Slovenië en Montenegro een golf van stakingen en protest. Tot nu blijven de sociale bewegingen echter geïsoleerd van elkaar, het ontbreekt hen aan een gedeeld perspectief dat een grotere sociale en politieke invloed mogelijk zou maken. Een alliantie van linkse politieke organisaties en bewegingen is noodzaak. Ontwikkelingen als het Balkan Forum laten zien dat er een gemeenschappelijke basis voor bestaat.

Een andere Balkan is mogelijk

Het eerste Balkan Forum maakte deel uit van het Subversief Forum van Zagreb van 17 en 18 mei 2012. In de slotverklaring van het Forum werd gewezen op de rampzalige gevolgen van de overgang naar een vrijemarkteconomie. Publieke voorzieningen werden verkocht, privé en staatsschulden zijn verder gestegen. Hun hoge schulden maken het de Balkanstaten moeilijk zelf hun economische beleid te kiezen. Bezuinigingsmaatregelen zoals we die sinds 2008 in west Europa zien, zijn niks nieuws voor de Balkan maar dit beleid is verder verhard onder druk van het Internationaal Monetair Fonds en de EU. De laatste publieke bezittingen (energie, water, infrastructuur) worden geprivatiseerd en zware industrie als hoogovens en scheepswerven gaan verloren. Alhoewel over de

hele Balkan een vergelijkbaar neoliberaal beleid gevoerd wordt, verschilt de uitvoering per land. Integratie in de EU wordt gebruikt als rechtvaardiging van liberalisering.

Maar er is ook verzet. Voor het eerst in 20 jaar eisen grote bewegingen de publieke ruimte op en trekken het neoliberale vertoog in twijfel. Er zijn protesten tegen privatisering, bezuinigingen, slechte arbeidsomstandigheden, vermarkting van het onderwijs, corruptie en politiegeweld. Studenten, arbeiders, boeren en milieu-activisten hebben contact gelegd met elkaar en vertegenwoordigen samen een groot potentieel. Waar het aan ontbreekt is een politieke structuur die breder is dan single-issue campagnes.

Ondanks slechte publiciteit kunnen arbeidersprotesten op steeds meer sympathie rekenen. De regeringspartijen staan aan de kant van werkgeversorganisaties of zelfs van de maffia, maar toch zijn verschillende bewegingen tegen privatisering of sluiting succesvol geweest. Zo werd privatisering van de farmaceutische fabriek Jugoremedija in Servië tegengehouden en arbeiders hebben een meerderheidsaandeel in de fabriek. In andere gevallen, zoals het chemiebedrijf Petrokemija in Kroatië, sloten werknemers een overeenkomst met de staat als eigenaar van een meerderheidsaandeel. Stakingen, protesten en fabrieksbezettingen duren voort, verspreid over de regio.

Het Balkan Forum onderstreept dat voor echte democratie een meer democratische organisatie van de economie en werk noodzakelijk is. De meerderheid van de bevolking brengt het grootste deel van haar leven door op de werkvloer, als daar geen sprake is van democratie kan er ook geen werkelijke democratie bestaan in de politiek. Het model van een parlementaire democratie verliest legitimiteit omdat het door corrupte partijen gebruikt wordt voor het doorvoeren van impopulaire maatregelen. Links moet werken aan het opbouwen van democratische druk van onderop uit de samenleving en gebruik maken van de bestaande democratische structuren. De strijd voor sociale en politieke verandering moet deel uitmaken van de strijd voor echte democratie, zo stelt de verklaring.

Tussen 12 en 18 mei 2013 zal het tweede Balkan Forum plaatsvinden in Zagreb.

Nederlandse vertaling door redactie Grenzeloos